

Stanowisko lęgowe żołny *Merops apiaster* na Pojezierzu Wałęckim

PIOTR WASIAK, ŁUKASZ ŁAWICKI

20 czerwca 2009 podczas kontroli niewielkiej, częściowo użytkowanej piaskowni położonej na peryferiach Wałcza (woj. zachodniopomorskie) stwierdzono gniazdowanie żołn. W dniu tym widziano ptaka z pokarmem odwiedzającego norkę w piaszczystej skarpie, znajdującej się w nieczynnej części piaskowni. Kilkadziesiąt metrów dalej w czynnym wyrobisku stwierdzono kolejne cztery żołny odpoczywające na linii energetycznej, przy skarpie z norkami (P. Wasiak). Dnia 24 czerwca obserwowano tam 2 pary, w tym ptaki wlatujące do norek (Z. Kajzer, Ł. Ławicki, M. Sołowiej). W dniach 11–12 lipca stwierdzono 5 zajętych norek oraz widziano dorosłe ptaki wlatujące z pokarmem do norek (Z. Kajzer). 26 lipca obserwowano intensywne karmienie młodych ptaków. W dniu tym młode żołny wielkością były zbliżone do ptaków dorosłych i podczas karmienia przesiadywały na krawędzi norek (Ł. Ławicki, D. Marchowski). Dnia 29 lipca w 3 norkach obserwowano po 3–5 w pełni opierzonych młodych, a w godzinach wieczornych na linii energetycznej stwierdzono 26 żołn (Ł. Borek, C. Korkosz). Stwierdzenie udokumentowane fotografiami uzyskało akceptację Komisji Faunistycznej. W roku 2010 na tym samym stanowisku ponownie odnotowano lęgi żołny. Dnia 3 lipca widziano 2 ptaki (Z. Kajzer), a 19 lipca obserwowano 7 żołn, w tym co najmniej 4 ptaki z pokarmem. Jeden z nich regularnie wlatywał do norki, prawdopodobnie karmiąc młode. Liczbę par lęgowych oceniono na 3–4 (K. Drab). W roku 2009 podczas kontroli całego terenu piaskowni stwierdzono ok. 10 starych, charakterystycznych dla żołny norek, co sugeruje, że prawdopodobnie gniazdowały tu już wcześniej. Otoczenie stanowiska lęgowego stanowiła mozaika suchych terenów otwartych z zakrzaczeniami róż i głogów, przylegająca do trzcinowiska i zadrzewień liściastych nad niewielkim jeziorem. Stanowisko lęgowe żołn było zagrożone zniszczeniem w wyniku eksploatacji piasku ze skarpy z czynnymi norkami. W czerwcu 2009 dzięki interwencji przedstawicieli Klubu Przyrodników, Zachodniopomorskiego Towarzystwa Przyrodniczego i Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Szczecinie, uzgodniono z właścicielem piaskowni zakres działań niezbędnych dla ochrony tego stanowiska.

Żołna jest gatunkiem ciepłolubnym, której zwarte lęgowiska w Europie znajdują się w południowej i południowo-wschodniej części kontynentu (Krištin & Petrov 1997). Polskie lęgowiska położone są przy północnej granicy zasięgu gatunku, co wpływa na efemeryczność wielu stanowisk i fluktuacje liczebności (Tomiałojć & Stawarczyk 2003, Stachyra & Kurek 2007). W kraju gniazduje skrajnie nielicznie, na początku 21. stulecia jej populację oceniono na 30–50 par (Stachyra & Kurek 2007). Główny obszar gniazdowania żołny w Polsce obejmuje południowo-wschodnią część kraju, choć w okresie ostatnich 20 lat ma miejsce ekspansja gatunku na północ oraz północny zachód od stałych lęgowisk i obecnie jej lęgi notowane są już we wszystkich regionach kraju (Stachyra & Kurek 2007, Komisja

Faunistyczna 2004–2009). Rekordową liczebność żołą odnotowano w roku 2007, kiedy to polska populacja liczyła około 130 par (Komisja Faunistyczna 2008, P. Kunysz, P. Stachyra – dane niepubl.), z tego aż około 80 par gniazdowało na 15 stanowiskach poza rejonem stałego występowania (Komisja Faunistyczna 2008).

Na Pomorzu stwierdzono 7 stanowisk żołą, na których odnotowano 11 przypadków gniazdowania (Sikora 1992, Stasieczek 1996, Tomiałojc & Stawarczyk 2003, niniejsza praca). Pierwsze lęgi w regionie wykryto w Choczewie (pow. wejherowski), gdzie w latach 1986–1987 gniazdowały 1–2 pary (P. Busse w: Sikora 1992). Próbę osiedlenia się około 5 par żołą odnotowano w roku 1987 nad Jez. Rychnowskim koło Człuchowa (Stasieczek 1996). Kolejny lęg jednej pary miał miejsce w roku 1991 w Chłapowie pod Władysławowem (Sikora 1992). Dwa stanowiska lęgowe wykryto w okolicach jez. Łebsko: koło Pobłocia (pow. słupski) w latach 1996, 1997 i 1999 (odpowiednio: 2, 1 i 1 para) i w Podrożu (pow. łęborski) – 1 para w roku 1999 (A. Sikora, B. Kotlarz, Z. Cenian, W. Półtorak). Ponadto w dolinie dolnej Wisły, w rezerwacie Wiosło Małe pod Gniewem (pow. tczewski) w roku 1997 stwierdzono 2 pary (J. Bartuzi, M. Watkowski)¹. Kontrole w kolejnych latach nie potwierdziły gniazdowania żołą na tych stanowiskach (Stasieczek 1996, J. Bartuzi, B. Kotlarz, A. Sikora – in litt.). Stanowiska lęgowe żołą na Pomorzu znajdowały się najczęściej w niewielkich żwirowniach i piaskowniach. Norki umieszczone były w gliniastych i piaskowych skarpach, na wysokości 1,5–6 m nad ziemią (Sikora 1992, Stasieczek 1996, A. Sikora – in litt., dane własne). Jedynie w przypadku stanowiska nad Wisłą żołą gniazdowały w obsuwisku przy starorzeczu, a norki umieszczone były kilkanaście metrów nad ziemią (J. Bartuzi – in litt.).

Opisane lęgi żołą w Wałczu są pierwszymi w zachodniej części Pomorza, stwierdzonymi po 10 latach przerwy od ostatniego lęgu tego gatunku w regionie. Mimo regularnego w ostatnich latach gniazdowania żołą na Dolnym Śląsku i w Wielkopolsce (Komisja Faunistyczna 2004–2009), lęgi na Pomorzu zdarzają się nadal tylko wyjątkowo. Niewielka liczba stwierdzeń lęgów żołą na Pomorzu może częściowo wynikać z niedostatecznej liczby kontroli odpowiednich siedlisk przez obserwatorów. Ponadto gniazdowanie na obszarach poza stałym arealem lęgowym jest często efemeryczne i stanowiska zajęte w danym roku, mogą przez kolejne lata pozostać niezasiedlone. Przykładowo w latach 2006–2007 na Pomorzu Zachodnim skontrolowano około 25 piaskowni i żwirowni, nie stwierdzając obecności żołą (Ł. Ławicki i inni). W celu wyszukiwania stanowisk żołą należy skontrolować cegielnie, piaskownie, żwirownie, skarpy śródpolne i nadrzeczne oraz wąwozy. Ponadto corocznie należałoby kontrolować wszystkie stanowiska historyczne gatunku w regionie. Penetracja terenu w celu wyszukania odpowiednich miejsc może być czasochłonna, dlatego obecność i lokalizację odpowiednich siedlisk można odczytać z map oraz uzyskując informacje z urzędów gminy. Kontrole potencjalnych stanowisk żołą najlepiej przeprowadzić od 20 czerwca do 25 lipca – jest to okres, w którym ptaki intensywnie karmią młode, często polując. Są wtedy bardzo aktywne i łatwo wykrywalne (P. Stachyra – in litt., dane własne). Kształt norki

¹ W opracowaniu Tomiałojcia i Stawarczyka (2003) oraz w raporcie Komisji Faunistycznej (2003) błędnie podano lokalizację stanowiska nad Wisłą (J. Bartuzi – in litt.).

Notatki

żoły u wylotu jest z reguły okrągły. Obecność kolein w norce żoły powstałych wskutek poruszania się ptaka (Stachyra & Kurek 2002), jest cechą odróżniającą ją od otworów wlotowych norki brzegówki *Riparia riparia*. Koleiny są również obecne w norce zimorodka *Alcedo atthis*, jednak są płytsze, a otwór wlotowy u tego gatunku jest owalny i w okresie karmienia piskląt z norki można wyczuć intensywną „rybią woń” (Kucharski 2009, A. Sikora, R. Kucharski – in litt.).

Jerzy Bartuzi, Łukasz Borek, Karol Drab, Zbigniew Kajzer, Bogusław Kotlarz, Roman Kucharski, Przemysław Kunysz, Arkadiusz Sikora i Przemysław Stachyra przekazali nam niepublikowane informacje, za co Im serdecznie dziękujemy. Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Szczecinie, a w szczególności Małgorzacie Kwiatkowskiej, dziękujemy za podjęcie skutecznej interwencji w celu ochrony stanowiska żoły. Arkadiuszowi Sikorze dziękujemy za cenne uwagi do tekstu.

Breeding of the European Bee-eater *Merops apiaster* in the lake discrit of Wałcz. During of the seasons 2009–2010 5 and 3–4 breeding pairs of the European Bee-eater were recorded in sandpit in Wałcz. These were first breeding record of this species in western part of Pomerania. Previous six breeding sites of the European Bee-eater in Pomerania were in 1986–1987, 1991, 1996–1997 and 1999. Accepted by the Avifaunistic Commission.

Literatura

- Komisja Faunistyczna 2003–2009. Rzadkie ptaki obserwowane w Polsce w latach 2002–2008. Not. Orn. 44: 195–219; 45: 169–194; 46: 157–178; 47: 97–124; 48: 107–136; 49: 81–115; 50: 111–142.
- Krištín A., Petrov T. 1997. *Merops apiaster* Bee-eater. W: Hagemeyer E.J.M., Blair M.J. (eds). The EBCC Atlas of European Breeding Birds: Their Distribution and Abundance. T&AD Poyser, London, ss. 432–433.
- Kucharski R. 2009. Zimorodek *Alcedo atthis*. W: Chylarecki P., Sikora A., Cenian Z. (red.). Monitoring ptaków lęgowych. Poradnik metodyczny dotyczący gatunków chronionych Dyrektywą Ptasią. ss. 454–461. GIOŚ, Warszawa.
- Sikora A. 1992. Lęgi żoły (*Merops apiaster*) na północy Polski. Not. Orn. 33: 323–324.
- Stachyra P., Kurek H. (red.). 2002. Żoła. Wyd. Klubu Przyrodników, Świebodzin.
- Stachyra P., Kurek H. 2007. Żoła *Merops apiaster*. W: Sikora A., Rohde Z., Gromadzki M., Neubauer G., Chylarecki P. (red.) Atlas rozmieszczenia ptaków lęgowych Polski 1985–2004. Bogucki Wyd. Nauk., Poznań, ss. 286–287.
- Stasieczek W. 1996. Próba osiedlenia się żoły (*Merops apiaster*) pod Człuchowem. Orlik 17: 4–5.
- Tomiałojć L., Stawarczyk T. 2003. Awifauna Polski. Rozmieszczenie, liczebność i zmiany. PTPP „pro Natura”. Wrocław.

Piotr Wasiak, Sudecka Stacja Terenowa Klubu Przyrodników
Uniemyśl 60, 58-408 Okrzeszyn, piotr.wasiak@wp.pl

Łukasz Ławicki, Zachodniopomorskie Towarzystwo Przyrodnicze
Wąska 13, 71-412 Szczecin, izuza@interia.pl